Miquel Desclot

Ciutats del Nord. Durham, Edimburg, Saint Andrews

Quan, arribats a Ourense, Jaume Pérez Montaner em va demanar d'improvisar una ponència sobre una ciutat important per a mi, per substituir Teresa Pascual, que finalment no havia pogut assistir a aquest encontre Galeusca, vaig pensar de seguida que hauria de parlar de la ciutat de Durham, al comtat del mateix nom, al nord-est d'Anglaterra. És clar que hi ha altres ciutats al món que m'han robat el cor d'una manera més immediata i on ara mateix tinc més ganes de tornar, però la petita ciutat provincial de Durham té la particularitat d'haver estat escenari de moments molt significatius per a mi, la qual cosa me la fa fins i tot més memorable que d'altres ciutats més afavorides amb atractius reconeguts. Tot i que d'atractius propis, a la meva ciutat anglesa no n'hi falten.

La ciutat de Durham és al nord-est d'Anglaterra, no gaire lluny de la costa, però prou terra endins per quedar a recer de les freqüents incursions vikingues de la remota edat mitjana (de fet, bona part d'Escòcia i del nord d'Anglaterra havien estat força temps sota el domini de la civilització escandinava). L'enclavament de la ciutat ve dictat pel riu Wear, que en aquell indret dolçament aturonat topa amb un gran promontori de roca i es veu forçat a circumdar-lo, dibuixant una voluta que gairebé arriba a tancar-se sobre ella mateixa com si el riu hagués concebut la fantasia de tornar enrere per revisitar aquell indret pintoresc. Naturalment, però, la baga traçada pel curs del riu no fa tal cosa, sinó que acaba trobant una sortida pendent avall, després d'encloure una veritable península de roca en el seu arabesc en forma de crossa episcopal. Aquest promontori és conegut efectivament com "la península" i té tots els requisits que es podien exigir a una plaça forta medieval: de fet, només va caldre reforçar els contraforts de roca amb una muralla que en resseguís el perímetre per tenir una fortalesa protegida fins i tot amb un vall d'aigua corrent. La plaça així delimitada només era accessible a través de l'istme: una autèntica força natural.

Amb l'expansió normanda de Guillem el Conqueridor, després de la batalla de Hastings, l'any 1066, el promontori de Durham va ser escollit com un baluard idoni per contenir els escocesos. Es va bastir, doncs, un castell per protegir l'istme i es va procedir a aixecar la gran catedral que encara avui torreja al bell mig del planell del cim. El nou baluard de Durham va ser confiat als prínceps-bisbes que governarien la ciutat en nom del rei durant segles (una història semblant a la de la ciutat austríaca de Salzburg, que seria governada per prínceps-arquebisbes). Annex a la catedral, es va fundar encara un monestir benedictí, que naturalment no va sobreviure a la reforma d'Enric VIII, però que gràcies al poder dels prínceps eclesiàstics no va ser destruït. Durham, doncs, s'havia convertit en un baluard militar i religiós alhora.

De fet, ja abans de la conquesta de Guillem de Normandia, la península del Wear era un venerat centre de pelegrinatge, al voltant de les despulles de sant Cuthbert, un sant local del segle VII, de manera que la gran catedral normanda es va aixecar justament per acollir-les. Aquesta catedral és una construcció excepcional, sens dubte el més grandiós exemple d'art romànic a les illes Britàniques, que es pot trobar estudiada i reproduïda a qualsevol tractat d'arquitectura medieval. Al segle XII, el príncep-bisbe Hugh de Puiset hi va afegir la capella de Galilea, que acolliria la tomba del gran cronista de la història anglo-saxona Beda el Venerable. La situació de tot aquest massís conjunt catedralici, al cim del promontori, li confereix un aspecte de domini totpoderós, capaç encara avui d'intimidar fins el passavolant més descregut.

Els prínceps-bisbes van governar amb eficàcia la ciutat-baluard-santuari durant segles. El moment àlgid de la seva història es va viure durant el segle XVIII, en què la petita

aristocràcia eclesiàstica local va arribar al màxim esplendor. Es va enderrocar parcialment la muralla i es van enjardinar —a la manera anglesa, naturalment— les ribes del riu. L'entorn del promontori de Durham va esdevenir així una d'aquelles raconades que els romàntics no podien deixar d'estimar i freqüentar. El gran J. M. W. Turner en va deixar una coneguda aquarel•la d'allò més característica. Tanmateix, amb la revolució industrial, la relativa pobresa de l'entorn de la ciutat va engolir la petita glòria d'aquella economia de l'antic règim i va abocar l'aristocràcia episcopal a un autèntic cul de sac. Però, lluny d'encastellar-se en l'altura del seu poder, el príncep-bisbe va actuar amb preclara intel•ligència i visió de futur, i va oferir l'any 1832 les pròpies instal•lacions —castell inclòs— per a la fundació d'una nova universitat, que esdevindria la tercera d'Anglaterra, que fins aleshores encara només comptava amb Oxford i Cambridge. La vella ciutat-baluard-santuari esdevenia així una ciutat universitària moderna.

És per aquesta raó, doncs, que jo m'hi vaig relacionar. L'any 1980, quan ja en feia cinc que treballava com a professor no numerari a la Universitat Autònoma de Barcelona, m'hi vaig traslladar per ocupar el lectorat de castellà al departament d'hispàniques d'aquella universitat, durant dos cursos; amb l'encàrrec addicional d'ocupar-me de les assignatures de llengua i literatura catalanes. Així em vaig convertir en un dels molts habitants temporals d'una ciutat universitària anglesa.

Aquells dos anys d'estada a Durham van ser particularment importants per a mi. D'entrada, per l'avinentesa de profunda ventilació mental i física que em brindava aquell estranyament, però sobretot per l'oportunitat de dedicar hores i més hores al coneixement de la literatura clàssica anglesa, que no ha deixat d'apassionar-me i estimular-me des d'aleshores. A la memòria hi guardo amb cura les múltiples lectures, les coneixences personals, els passejos per les vores del riu, el tritlleig de les campanes de la catedral, les freqüents escapades a la llibreria de vell on tants llibres venerables vaig comprar, els concerts a diferents sales de la ciutat o a Radio Three de la BBC, etcètera. Doncs bé, malgrat tot això i encara més, ara mateix, quan penso en la Gran Bretanya, no és pas a Durham que tinc ganes de tornar.

Perquè, fet i fet, allò que compta per a nosaltres d'una ciutat és la seva gent, la gent que ens l'ha feta sentir tal com l'hem coneguda. I justament s'escau que la major part de la gent que llavors hi vaig tractar ja no són ara a la ciutat. Uns perquè han mort, la majoria perquè s'han desplaçat a altres universitats del país (fins i tot, algun company de departament i més d'un exalumne viuen ara a Catalunya). Inclús la landlady que em llogava una habitació al barri de Neville's Cross viu ara a l'altre extrem de l'illa! De manera que, avui, si una ciutat hagués de triar per perdre'm en aquelles terres del nord ja no podria ser Durham. Ara, per exemple, em decidiria per Edimburg. No pas perquè la conegui molt bé; mentre vaig viure a Durham la vaig visitar en una ocasió i vaig poder-ne experimentar l'enorme atractiu, però la veritat és que el contacte no va passar d'aquí. En canvi, ara hi tinc amics que me la fan propera com abans ho havia estat Durham. I el mateix podria dir de Saint Andrews, la vella ciutat universitària escocesa, al comtat de Fife, una mica més al nord d'Edimburg.

Heus-en aquí la història: entre els dies 5 i 8 de novembre de 1998, la Institució de les Lletres Catalanes va celebrar el seu primer Seminari de Traducció Poètica al poblet pirinenc de Farrera de Pallars, a quasi 1.500 metres d'altitud, a les instal•lacions del Centre d'Art i Natura que ha revifat l'activitat humana al llogarret. Ens hi vam reunir els dos poetes escocesos escollits per a aquella primera experiència, Stewart Conn (Glasgow, 1936) i Anna Crowe (Plymouth, 1945), i un grup de deu poetes i traductors catalans, per treballar plegats durant tres dies sobre la traducció d'una selecció de poesies dels dos poetes invitats. Els resultats literaris d'aquell encontre es van publicar

dos anys més tard, a la col•lecció Óssa Menor de l'editorial Proa, sota el títol L'ànima del teixidor.

Però aquella trobada entre altíssimes muntanyes no tan sols va propiciar uns fruits literaris, sinó també una sintonia personal i una amistat que no han fet sinó créixer al llarg dels anys. L'any 2000, Anna Crowe ens invitava, a Anna Aguilar-Amat, Francesc Parcerisas i a mi mateix, al festival de poesia de StAnza, a la ciutat universitària de Saint Andrews. Arran d'aquest fet, Anna Crowe es va llançar amb entusiasme a traduir a l'anglès la nostra poesia, revifant els coneixements de català adquirits durant els seus anys d'estudi universitari a Saint Andrews. La seva feina va resultar tan feliçment reeixida que va facilitar una intensa comunicació amb el públic interessat en la poesia. Un dels fruits d'aquell encontre va ser la meva ulterior col•laboració amb una artista local, Jean Johnstone, afeccionada a produir llibres artístics, autèntiques edicions de bibliòfil artesanals, de la qual en va resultar una bellíssima edició d'un d'aquells meus poemes que havia traduït Anna Crowe, en l'original català i en la versió anglesa. Al seu torn, doncs, aquesta col•laboració va comportar una amistat creixent amb Jean Johnstone i amb el seu marit, el poeta Brian Johnstone. Que finalment ha desembocat en una nova col•laboració bibliòfila, no menys engrescadora, aquest cop amb un poema escrit expressament per a l'ocasió i amb la traducció al gaèlic que en va fer el poeta Christopher Whyte.

Finalment, aquest estiu passat, Jean Johnstone va exposar les seves edicions artístiques de poesia a Edimburg, en un lloc de privilegi: la Scottish Poetry Library, una biblioteca pública enterament consagrada —en exclusiva— a la poesia, en qualsevol dels formats imaginables. Un indret de somni per als que toquem la corda lírica, a pocs metres de distància del Parlament Escocès, obra pòstuma del català Enric Miralles (que s'inaugurava a mitjan octubre passat). Per cloure la temporada d'exposició, doncs, la biblioteca va organitzar per al 23 de setembre una lectura dels poetes implicats en les edicions de Jean Johnstone. No cal dir si vaig viatjar de bon grat a Edimburg! En aquesta ocasió, la visita a la capital escocesa, on viu el meu amic Stewart Conn, i a la ciutat universitària de Saint Andrews, on viuen la meva amiga Anna Crowe i els Johnstone, em va fer adonar que ara aquestes ciutats ja són una mica meves: perquè són dels meus amics. I justament perquè aquests amics em desvetllen una colla d'estímuls literaris, les dues ciutats escoceses han esdevingut per a mi un paradigma de ciutats poètiques. Sé molt bé, però, que el dia que els meus amics decidissin traslladar-se a una altra banda, les dues belles ciutats esdevindrien postals a la memòria, com ja ho és la no menys bella Durham.